

ԱՌՆՈՒԴ ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ

*ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի իրավական փորձաքննությունների
ծառայության գլխավոր մասնագետ,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության և
կրիմինալիստիկայի ամբիոնի ասպիրանտ*

ARNOLD VARDANYAN

*Chief Specialist at the Service of Legal Expertises of the
Court of Cassation of the RA.
PhD Student at the Chair of Criminal Proceedings and
Criminalistics of YSU Faculty of Law*

АРНОЛЬД ВАРДАНЯН

*Главный специалист Службы правовых экспертиз Кассационного суда РА
Аспирант кафедры уголовного процесса и криминалистики
юридического факультета ЕГУ*

**ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՀԱՅՑԻ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԲԺՇԿԱԿԱՆ
ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ
ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ**

**CONSIDERATION OF CIVIL SUIT IN THE PROCEDURE OF THE
APPLICATION OF MEDICAL ENFORCED MEASURES**

**РАССМОТРЕНИЕ ГРАЖДАНСКОГО ИСКА В ПРОИЗВОДСТВЕ
ПО ПРИМЕНЕНИЮ ПРИНУДИТЕЛЬНЫХ МЕР МЕДИЦИНСКОГО
ХАРАКТЕРА**

Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների (այսուհետ՝ նաև ԲԲՀՄ) կիրառման վարույթի շրջանակում քաղաքացիական հայցի քննության հնարավորության հարցը մշտապես ուսումնասիրվել է տեսական գրականությունում և այդ կապակցությամբ միանշանակ մոտեցում ձևավորված չէ: Այսպես, տեսաբանների մի մասը հղում կատարելով ՌԴ Գերագույն դատարանի պլենումի՝ «Բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման պրակտիկայի մասին» 2011 թվականի ապրիլի 7-ի որոշմանը՝ գտնում է, որ քննարկվող վարույթի շրջանակում քաղաքացիական հայցը լուծվել չի կարող, այն ենթակա է լուծման քաղաքացիական դատավարության շրջանակում: Ընդ որում՝ որպես պատճառաբանություն նշվում է, որ այդ մոտեցումը պայմանավորված է պատշաճ քաղաքացիական պատասխանողի պարզման անհրաժեշտությամբ, որը քաղաքացիական օրենսդրությամբ սահմանված կարգով կարող է հատուցել պատճառված վնասը: Միևնույն ժամանակ նշվում է, որ գործնականում հանդիպում են դեպքեր, երբ դատարանները

քննարկվող վարույթի շրջանակում լուծում են նաև քաղաքացիական հայցը¹, որպիսի մոտեցումն իրավաչափ են համարում տեսաբանների մյուս մասը՝ գտնելով, որ քաղաքացիական հայցը ենթակա է լուծման հատուկ վարույթի շրջանակում, քանի որ օրենսդրական կարգավորումները չեն արգելում այն համատեղ քննության առնել գործի հետ²:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ, հարկ է նկատել, որ տարածում ունի նաև մեկ այլ մոտեցում, որի համաձայն՝ հատուկ վարույթում քաղաքացիական հայցը կարող է քննության առնվել և լուծվել այն դեպքում, երբ անձը քաղաքացիական դատավարությունում արդեն ճանաչվել է անգործունակ, և վերջինիս շահերը ներկայացնում է խնամակալը, որն էլ եղել է պատասխանատու նրա գործողությունների համար³: Միաժամանակ, գրականությունում առկա է նաև տեսակետ, որ հանցագործության բացակայության պայմաններում քաղաքացիական հայցի մասին խոսք լինել չի կարող⁴:

Նշված իրավական դիրքորոշումների հաշվառմամբ, կարծում ենք, որ ԲԲՀ-ի կիրառման վարույթի շրջանակում ներկայացված քաղաքացիական հայցի ենթակայության հարցը պետք է լուծել՝ ելնելով քրեական դատավարությունում մայր գործի հետ մեկտեղ քաղաքացիական հայցը քննության առնելու նպատակներից: Բացի դրանից՝ պետք է հաշվի առնել նաև քննարկվող խնդրին առնչվող կարգավորումների վերաբերյալ իրավունքի զարգացման ներկայիս ուղղությունները:

Քաղաքացիական հայցը քրեական դատավարությունում քննության առնելու կառուցակարգի հիմնախնդրին նվիրված մի շարք հիմնարար գիտական աշխատություններում նշվում է, որ այն հետապնդում է նյութական, ժամանակային, աշխատանքային ռեսուրսները խնայելու, տուժողի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունն ապահովելու, քրեական և քաղաքացիական դատավարություններում միմյանց հակասող դատական ակտերի ընդունումը բացառելու նպատակներ⁵: Նշված նպատակներից առանցքային նշանակություն ունի տուժողի իրավունքների պաշտպանությունը, որի պատճառով քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի քննությունը հնարավորություն է տալիս տուժողին զերծ պահելու կրկնակի գործի քննությանը մասնակցելուց, լրացուցիչ հուզմունքների ենթարկելուց⁶: Այն նաև բխում է հանցագործության զոհերի իրավունքների

¹ Տե՛ս *Видергольд А.И.*, Реализация судебных правовых позиций Верховного Суда Российской Федерации, касающихся вопросов о применении судами принудительных мер медицинского характера, Вестник ЮУрГУ. Серия «Право», 2015, Т. 15, No 3, էջեր 36-41:

² Տե՛ս *Колмаков П.А.*, Проблемы правового регулирования принудительных мер медицинского характера, изд. Сыктывкарский университет, Сыктывкар, 2001, էջեր 178-179:

³ Տե՛ս *Буфетова М.Ш.*, Производство принудительных мер медицинского характера, Иркутск, диссертация на соискания ученой степени к.ю.н., 2004, էջ 162:

⁴ Տե՛ս *Мазалов А.Г.*, Гражданский иск в уголовном процессе, Изд. 2-е, исп. и допол. М., Юрид.лит., 1977, էջ 28:

⁵ Տե՛ս *Берлин Л.М.*, Гражданский иск потерпевшего от наказуемого правонарушения, К вопросу о подсудности этого иска, С.Петербург, Тип. И. Н. Скороходова, 1888, էջ 4, *Беспалов Ю.Ф., Гордеюк Д.В.*, Гражданский иск в уголовном судопроизводстве, Москва, Проспект, 2014, էջեր 4-5, *Ս. Սարաբյան*, Քաղաքացիական հայցի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարությունում, Երևան, ԵՊՀ հրատ, 2013, էջեր 46-47:

⁶ Տե՛ս *Мазалов А.Г.*, նույն աշխատությունը, էջ 5:

պաշտպանությանը նվիրված միջազգային փաստաթղթերից, որոնք մի կողմից հորդորում են միջոցներ ձեռնարկել տուժողներին երկրորդային զոհացման ենթարկելուց զերծ պահելու համար⁷, մյուս կողմից առանձնացնում են զոհի գույքային իրավունքների պաշտպանությունը՝ հատուկ ուշադրություն դարձնելով հանցագործությանը պատճառված վնասի հատուցմանն ու դրա իրականացումն ապահովելու համար անհրաժեշտ պայմանների ստեղծմանը⁸:

Նման պայմաններում տեսական գրականությունում առաջ քաշվող այն մոտեցումը, որն առհասարակ բացառում է ԲԲՀՄ-ի կիրառման վարույթում քաղաքացիական հայցի քննությունը, մեզ համար ընդունելի չէ: Նախևառաջ պետք է փաստել, որ ինչպես հայտնել է ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատը, քաղաքացիական պատասխանատվության ծագման պայմանները հանգամանքների բերումով կարող են որոշ դեպքերում համընկնել քրեական պատասխանատվության առաջացման պայմանների հետ, այդուհանդերձ քաղաքացիաիրավական հայցը պետք է լուծվի քաղաքացիական պարտավորական իրավունքի սկզբունքների հիման վրա⁹: Այսինքն՝ քրեական վարույթի շրջանակում անձին անմեղսունակ ճանաչելն ու օրենքի ուժով քրեական պատասխանատվությունից և պատժից ազատելը դեռևս չի կարող վկայել այն մասին, որ ԲԲՀՄ-ի նույն վարույթում ներկայացված քաղաքացիական հայցը քաղաքացիական պարտավորական իրավունքի սկզբունքների հիման վրա քննվել չի կարող:

Գրականությունում ներկայացվող պատճառաբանությունները հիմնականում պայմանավորվում են ոչ թե քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցի քննության անհնարինության մասին վկայող օբյեկտիվ գործոններով, այլ առավելապես դատավարական ձևի առանձնահատկություններով: Մինչդեռ պետք է արձանագրել, որ եթե հոգեկան առողջության խնդիրներ ունեցող անձի դեմ ներկայացված քաղաքացիական հայցը հնարավոր է քննության առնել առանձին քաղաքացիական դատավարության շրջանակում, ապա տուժողի շահերի արդյունավետ պաշտպանության նկատառումներով այն հնարավոր է նաև քրեական դատավարությունում՝ մայր գործի հետ համատեղ: Այդպիսի մոտեցումը պայմանավորված է նաև նրանով, որ հատուկ վարույթի շրջանակում քաղաքացիական հայցի առարկան և հիմքը կարող է քննության առնվել ու պարզվել դատարանի կողմից: Մասնավորապես, ինչպես քրեական օրենքով արգելված արարքով պատճառված վնասի չափը (քաղաքացիական հայցի առարկան), այնպես էլ քրեական օրենքով արգելված արարքի կատարումը, քաղաքացիական հայցվորին պատճառված վնասի առկայությունը, պատճառահետևանքային

⁷ Տե՛ս Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA:

⁸ Տե՛ս Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ 1985 թվականի նոյեմբերի 29-ի՝ թիվ 40/34-ի բանաձևով ընդունված՝ «Հանցագործության և իշխանության չարաշահման զոհերի արդարադատության հիմնական սկզբունքների մասին» հռչակագիրը, Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի՝ 1985 թվականի հունիսի 28-ի «Տուժողի դերը քրեական իրավունքում և դատավարությունում» թիվ R(85)11 հանձնարարականը:

⁹ Տե՛ս Արթուր Մաղաթյանի գործով ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի քաղաքացիական և վարչական պալատի՝ 2013 թվականի ապրիլի 5-ի թիվ ՏԴ/0041/02/11 որոշումը:

կապն արարքի և պատճառված վնասի միջև (քաղաքացիական հայցի հիմքը) կարող է պարզվել դատարանի կողմից ԲԲՀՄ-ի կիրառման վարույթի շրջանակում: Ավելին, հատուկ վարույթում քաղաքացիական հայցի քննության հնարավորությունը որոշելիս պետք է հաշվի առնել քաղաքացիական օրենսդրությամբ նախատեսված այնպիսի առանձնահատկություններ, ինչպիսիք են՝

- վնասի հատուցման պարտականությունն օրենքով կարող է դրվել վնաս չպատճառած անձի վրա: Մասնավորապես՝ այն դեպքում, երբ անձը քաղաքացիական դատավարության օրենսդրության շրջանակում արդեն ճանաչվել է անգործունակ և ունի խնամակալ կամ գտնվում է կազմակերպության հսկողության ներքո, ապա վերջինիս վրա կարող է դրվել պատճառված վնասի հատուցման պարտականությունը¹⁰,

- օրենքով կարող է նախատեսվել վնասի հատուցում՝ վնաս պատճառողի մեղքի բացակայությամբ¹¹,

- գործունակ քաղաքացին, որը վնաս է պատճառել այնպիսի վիճակում, երբ նա չէր կարող գիտակցել իր գործողությունների նշանակությունը կամ ղեկավարել դրանք, պատասխանատվություն չի կրում իր պատճառած վնասի համար: Միաժամանակ, եթե վնասը պատճառվել է տուժողի կյանքին կամ առողջությանը, դատարանը կարող է տուժողի և վնաս պատճառողի գույքային դրության, ինչպես նաև այլ հանգամանքների հաշվառմամբ վնաս հատուցելու պարտականությունը լրիվ կամ մասնակիորեն դնել վնաս պատճառողի վրա: Ավելին, հարկ է ընդգծել, որ դատարանը նաև կարող է վնասը հատուցելու պարտականությունը դնել այդ անձի հետ համատեղ բնակվող աշխատունակ ամուսնու, ծնողների, չափահաս երեխաների վրա, որոնք իմացել են վնաս պատճառողի հոգեկան խանգարման մասին, սակայն չեն բարձրացրել նրան անգործունակ ճանաչելու հարցը¹²: Այսինքն՝ անգործունակ չճանաչված, սակայն քրեական օրենքով արգելված արարքն անմեղսունակության վիճակում կատարած անձի պատճառած վնասի հատուցման պարտականությունն, ըստ էության, կարող է դրվել նաև նրա օրինական ներկայացուցչի վրա:

Նման պայմաններում ակնհայտ է, որ ԲԲՀՄ-ի կիրառման վարույթում քաղաքացիական հայցի քննության հնարավորությունն առհասարակ բացառելու մոտեցումն ընդունելի լինել չի կարող: Ուստի, հաշվի առնելով մի կողմից պատճառված վնասի հատուցման՝ քաղաքացիական օրենսդրությամբ նախատեսված կարգավորումների առանձնահատկությունները, մյուս կողմից՝ հատուկ վարույթի շրջանակում քաղաքացիական հայցի առարկան և հիմքը քննության առնելու և պարզելու դատարանի հնարավորությունները, գտնում ենք, որ քաղաքացիական հայցը կարող է քննության առնվել ԲԲՀՄ-ի կիրառման վարույթում՝ երաշխավորելով տուժողի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը և զերծ պահելով նրան առանձին քաղաքացիական հայցի ներկայացմամբ երկրորդային զոհացման ենթարկվելու վտանգից:

¹⁰ Տե՛ս Քաղաքացիական օրենսգրքի 1068-րդ և 1069-րդ հոդվածները:

¹¹ Տե՛ս Քաղաքացիական օրենսգրքի 1058-րդ հոդվածը:

¹² Տե՛ս Քաղաքացիական օրենսգրքի 1071-րդ հոդվածը:

Վերոգրյալի հետ մեկտեղ հարկ է նաև անդրադառնալ հատուկ վարույթում քաղաքացիական հայցը քննության առնելու այն հնարավոր հակափաստարկին, թե այդ վարույթի արդյունքում դատարանը կայացնում է որոշում, մինչդեռ ՀՀ ՔԴՕ-ի 163-րդ հոդվածի համաձայն՝ քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը լուծվում է դատավճռով: Այդ կապակցությամբ նախ նշենք, որ ներկայումս շրջանառության մեջ գտնվող ՀՀ ՔԴՕ նախագծի 163-րդ հոդվածով նախատեսվել է, որ քաղաքացիական հայցը կարող է լուծվել դատարանի կողմից նաև որոշում կայացնելիս: Բացի դրանից՝ նախագծի 432-րդ հոդվածով նաև սահմանվել է, որ դատարանը հատուկ վարույթի ավարտին կայացնում է բժշկական հարկադրանքի դատավճիռ, որի պարագայում մատնանշված փաստարկը նախագծի կարգավորումների համատեքստում ընդունելի լինել չի կարող:

Այնուամենայնիվ, մեր համոզմամբ, այդ հիմքով նույնիսկ գործող ՔԴՕ կարգավորումների պայմաններում քաղաքացիական հայցը քննության չառնելը հիմնավոր լինել չի կարող: Այսպես, ՔԴՕ 163-րդ հոդվածի նպատակն է ապահովել քաղաքացիական հայցի լուծումը միայն դատարանի կողմից անձի մեղավորությունը հանցագործության կատարման մեջ արձանագրելու դեպքում: Այսինքն՝ այն ամրագրվել է բացառելու համար քաղաքացիական հայցն անձի մեղավորությունը հանցագործության կատարման մեջ չարձանագրող դատավարական որոշմամբ լուծելու հնարավորությունը: Մինչդեռ ԲԲՀՄ-ի կիրառման վարույթում դատարանն այդպիսի խնդիր չունի, այն չի լուծում անձի մեղավորության հարցը, բայց անվերապահորեն արձանագրում է քրեական օրենքով արգելված արարքն անձի կողմից կատարելու փաստը, որի շրջանակում կարող է պարզվել նաև քաղաքացիական հայցի հիմքն ու առարկան: Այդ պայմաններում կայացվող դատական ակտն, ըստ էության, նույնանում է դատավճռի հետ, որի պայմաններում այն կարող է ներառել նաև քաղաքացիական հայցի լուծումը:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ ելնելով քրեական դատավարությունում քաղաքացիական հայցը քննության առնելու նպատակներից՝ քաղաքացիական հայցը կարող է քննության առնվել և լուծվել բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոցների կիրառման վարույթում:

Annotation. In the submitted article, the author discusses the conceptual peculiarities of consideration of civil suit in the procedure of application of medical enforced measures. The author analyzes the main problematic issues arising in the course of consideration of civil suit. The author provided justifications for the possibility of considering a civil suit in the procedure of application of medical enforced measures.

Аннотация. В представленной статье исследуются концептуальные особенности рассмотрения гражданского иска в производстве по применению принудительных мер медицинского характера. Автор проанализировал основные проблематичные вопросы, возникающие в ходе рассмотрения гражданского иска, а также представил обоснование возможности рассмотрения гражданского иска в производстве по применению принудительных мер медицинского характера.

Բանալի բռնեք - բժշկական բնույթի հարկադրանքի միջոց, անմեղսունակության վիճակ, քաղաքացիական հայց:

Keywords: *enforced medical measure, state of insanity, civil suit.*

Ключевые слова: *принудительная мера медицинского характера, состояния невменяемости, гражданский иск.*

Ա. Վարդանյան - ՀՀ Վճռաբեկ դատարանի իրավական փորձաքննությունների ծառայության գլխավոր մասնագետ, ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի ասպիրանտ, էլ. փոստ՝ arnoldvardanyan@gmail.com

Ներկայացվել է խմբագրություն 22.04.2020 թ., տրվել է գրախոսության 22.04.2020 թ., երաշխավորվել է ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի վարչ, իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս. Դիլբանյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 22.05.2020 թ.: